

N:o 76.

Ank. till Riksd. kansli den 19 maj 1908, kl. 7 e. m.

Utlåtande i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag jämte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 3 april 1908 dagtecknad proposition, n:o 156, hvilken af båda kamrarna blifvit till lagutskottet hänvisad, har Kungl. Maj:t under återopande af propositionen bilagdt, i statsrådet fördt protokoll inhämtat Riksdagens yttrande öfver nedan intagna förslag till förordning angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag, hvarjämte omförmälts, att Kungl. Maj:t efter emottagande af Riksdagens svar ville företaga den slutliga pröfningen af samma förslag och om författnings utfärdande i ämnet förordna.

I sammanhang med berörda proposition har utskottet till behandling förehaft två i anledning af densamma inom Andra Kammaren väckta, till utskottet hänvisade motioner, den ena, n:o 310, af herr *S. H. Kvarnzelius* och den andra, n:o 333, af herr *Carl Lindhagen*.

Det i den kungl. propositionen innefattade förslaget är af följande lydelse:

Förslag

till

Förordning

angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag.

1 §.

Sysselsättes kvinna uti företag, som afser idkande af bergverksbruks- eller fabriksrörelse, handverk eller därmed jämförlig handtering eller annan dylik industriell verksamhet, och som drifves i den omfattning, att däri under någon tid af nästföregående eller löpande år sysselsatts flera än tio arbetare, må hon icke till arbete i företaget användas i vidare utsträckning, än att hon må komma i åtnjutande af oafbruten ledighet från arbetet under minst elfva timmar hvarje dygn. I denna ledighet skall tiden mellan klockan tio på aftonen och klockan fem på morgonen ingå.

2 §.

Då natur- eller olyckshändelse afbrutit arbetets regelbundna gång, må arbetsgifvare under högst en vecka kunna vidtaga sådan inskränkning i den uti 1 § föreskrifna ledighet, hvartill afbrottet skäligen kan anses gifva anledning; anmäle dock genast den vidtagna inskränningen med angifvande af anledningen därtill hos vederbörande bergmästare eller yrkesinspektör. Finnes behof af sådan inskränkning för längre tid än en vecka, må bergmästaren eller yrkesinspektören på framställning af arbetsgifvaren meddela eftergift i de uti 1 § gifna bestämmelser för en tid af högst en månad. Erfordras ytterligare eftergift, ankomme det på kommerskollegium att därom förordna, dock ej för längre tid än fyra månader.

3 §.

Uti företag, som äro af den natur, att i desamma under vissa tider af året förekommer hopadt arbete (s. k. säsongarbete), äfvensom undantagsvis uti andra företag, då därstädes i följd af särskilda omständigheter arbetet måste forceras, må den i 1 § föreskrifna oafbrutna ledighet kunna under en tid af sammanlagdt högst sextio dagar af året inskränkas till tio timmar af dygnet.

Arbetsgifvare skall, innan sådan inskränkning vidtages, hos vederbörande bergmästare eller yrkesinspektör göra anmälan om de dagar, hvarunder inskränkningen är afsedd att vidtagas, samt om anledningen till densamma. Vidtages sedermera ej inskränkning under alla de dagar, anmälningen upptagit, och vill arbetsgifvaren räkna sig detta förhållande till godo vid därefter inträffande behof af inskränkning, skall han senast vid anmälan om denna inskränkning till bergmästaren eller yrkesinspektören lämna behörigen styrkt uppgift om de dagar, hvarunder tidigare anmäld inskränkning icke vidtagits.

4 §.

Beträffande sådana företag, som afse förarbetande af varor, hvilka äro underkastade hastig försämring, må undantag från bestämmelserna i 1 § kunna meddelas af Konungen.

5 §.

Tillsyn å efterlevnaden af denna förordning och på grund af densamma meddelade föreskrifter utöfvas af vederbörande bergmästare eller yrkesinspektör.

Bergmästaren eller yrkesinspektören vare pliktig att på framställning af arbetsgifvare skyndsamligen meddela yttrande, huruvida uppgifvet förhållande kan anses innebära giltig anledning till vidtagande af sådan inskränkning, som omförmäles i 3 §.

6 §.

Om emot de i denna förordning gifna eller på grund af densamma meddelade föreskrifter kvinna användes i arbete, straffes arbetsgifvaren med böter från och med tio till och med femhundra kronor.

Den, som under tid, då han är ställd under tilltal för förseelse, hvarom i denna paragraf förmäles, fortsätter samma förseelse, skall,

när han därtill varder lagligen förvunnen, för hvarje gång stämning därför utfärdats och delgifvits, fällas till de böter, som för förseelsen äro bestämda.

7 §.

Försummar arbetsgifvare att inom tre dygn, efter det han vidtagit inskränkning enligt 2 §, därom göra anmälan på sätt i samma paragraf sägs, straffes med böter från och med fem till och med femtio kronor.

Till samma ansvar vare ock arbetsgifvare förfallen, där han försummar att göra anmälan enligt 3 §.

Anmälningsskyldigheten må anses vara fullgjord, då anmälan i betaldt bref aflämnats till allmänna posten.

8 §.

Det åligger allmän åklagare att åtala förseelse, hvarom i denna förordning sägs; skolande förseelsen åtalas vid polisdомstol, där särskild sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare eller, där sådan ej finnes, vid allmän domstol; och gälle i fråga om klagan öfver domstols eller poliskammares beslut i dessa mål hvad om besvär i brottmål är förordnad.

9 §.

Böter, som ådömas enligt denna förordning, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skola de förvandlas enligt allmän strafflag.

10 §.

Beträffande företag, som drifves af staten eller af kommun, skall hvad i denna förordning är stadgadt om arbetsgifvare gälla arbetsföreståndaren.

11 §.

Denna förordning äger icke tillämpning å arbete, som utföres i kvinnans hem eller å annan plats, där det ej kan anses tillkomma arbetsgifvaren att vaka öfver arbetets anordnande.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1911; dock att den i 1 § föreskrifna oafbrutna ledighet från arbetet må under en öfvergångsperiod af tre år från nyssnämnda dag uppgå till allenast tio timmar hvarje dygn.»

Till det vid propositionen fogade utdrag af statsrådsprotokollet har statsrådet och chefen för finansdepartementet anfört följande:

*Departements-
chefens
yttrande.*

»På framställning af den internationella föreningen för lagstadgad arbetarskydd inbjöd schweiziska förbundsrådet under år 1904 flertalet af Europas stater, bland dem Sverige, till deltagande i en internationell konferens för öfverläggning angående väckt fråga om åstadkommande af internationell öfverenskommelse rörande dels förbud mot användande af hvit fosfor i tändsticksindustrien dels ock förbud mot industriellt nattarbete för kvinnor. Vid konferensen, som sammanträdde den 8 maj 1905 i Bern och vid hvilken kommerserådet J. Pihlgren var Sveriges ombud, antogos ock »grundlinjer» till en konvention beträffande dessa tvänne frågor. Konferensen uttryckte därjämte en önskan, att förbundsrådet ville söka förmå de intresserade makterna att upptaga dessa frågor till diplomatisk behandling.

Med anledning häraf framställde förbundsrådet hos de regeringar, som varit företrädde vid nyssnämnda konferens, förslag om sammankallande af en ny, diplomatisk konferens. Under förhandlingarna härom förklarade efter kommerskollegii hörande svenska regeringen, att den ansåge sig ej böra ingå öfverenskommelse om förbud mot användande af hvit fosfor i tändsticksindustrien, men däremot vore benägen att biträda en konvention om förbud mot industriellt nattarbete för kvinnor.

I enlighet med förbundsrådets förslag sammanträdde sedermera en diplomatisk konferens i Bern, därvid samtliga europeiska stater med undantag af Ryssland, Norge och Balkanstaterna voro representerade. Såsom Sveriges ombud vid denna konferens fungerade generaldirektören A. Lagerheim. Å denna konferens undertecknades den 26 september 1906, i tämligen nära öfverensstämmelse med förut berörda »grundlinjer», en konvention »om förbud mot nattarbete för kvinnor, sysselsatta inom industrien». Samtliga vid konferensen företrädde stater biträdde konventionen. Ratifikationshandlingarna skulle enligt konventionen vara deponerade hos förbundsrådet senast den 31 december 1908. Hittills hafva Storbritannien, Luxemburg och Schweiz ratificerat konventionen.

Konventionen afsåg endast att fastslå de allmänna principerna för en lagstiftning å förevarande område, men öfverlämnade åt en hvar af de kontraherande staterna att i öfverensstämmelse därmed ordna sin lagstiftning.

Med anledning häraf uppdrog Kungl. Maj:t genom nådigt beslut den 4 juni 1907 åt den kommitté, som erhållit i uppdrag att verkställa revision af lagen angående skydd mot yrkesfara och lagen angående minderårigas och kvinnors användande till arbete i industriellt yrke m. m. — den s. k. yrkesfarekommittén — att inkomma med ett med hänsyn till de i konventionen innefattade bestämmelser uppgjort förslag till författning i ämnet.

Därjämte hafva till kommittén öfverlämnats två särskilda underdåniga skrivelser i ämnet, aflåtna, den ena af Stockholmsafdelningen af allmänna svenska boktryckarföreningen och den andra från svenska typografiförbundets styrelse, för att vid fullgörande af kommitténs ifrågavarande uppdrag tagas i öfvervägande.

Med underdånig skrifvelse den 4 november 1907 har kommittén öfverlämnat förslag till lag angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag jämte motivering och statistisk utredning.

Öfver kommitténs berörda förslag hafva efter nådiga remisser underdåniga utlåtanden afgifvits dels af öfverståthållarämbetet och samtliga Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i länen dels ock af kommerskollegium.

Utverkande af förbud emot eller begränsning af kvinnors deltagande i industriellt nattarbete har sedan länge framstått såsom ett önskemål inom de kretsar, hvilka särskildt gjort till sin uppgift att verka för en mera effektiv arbetarskyddslagstiftning. Berörda fråga har jämväl vid upprepade tillfällen varit föremål för behandling vid internationella konferenser och kongresser. Redan den år 1890 i Berlin hållna arbetarskyddskonferensen uttalade såsom ett önskemål, att ett dylikt förbud måtte komma till stånd. Jämväl de internationella kongresserna för arbetarskydd i Zürich år 1897 och i Paris år 1900 gjordé uttalanden i enahanda riktning. Sistnämnda kongress gaf anledning till bildande af den förut omförmälda internationella föreningen för lagstadgad arbetarskydd, hvilken sedermera utvecklat en energisk och framgångsrik verksamhet för genomförande af ifrågavarande önskemål. Först vid den förut omtalade, år 1906 hållna konferensen i Bern lyckades man emellertid enas om grunderna för en internationell öfverenskommelse i frågan.

Bestämmelserna i den afslutade konventionen, hvilken torde få i öfversättning biläggas dagens protokoll, gå i hufvudsak ut därpå, att nattarbete skulle vara förbjudet för alla kvinnor, utan afseende å deras ålder, i industriella företag af så pass stor omfattning, att däri användes flera än tio arbetare eller arbeterskor. Den i konventionen bestämda tid för hvila från arbete under natten för i dylika företag arbetande kvinnor utgör i regel minst elfva timmar i följd, däri tiden från klockan 10 e. m. till klockan 5 f. m. skall ingå. Dock medger konventionen härifrån åtskilliga undantag i särskilda fall. Fastställandet af betydelsen af begreppet industriella företag — liksom de närmare bestämmelser i öfrigt, som för genomförande af konventionens grundsatser erfordras — öfverlämnar konventionen med vissa däri närmare angifna förbehåll åt de kontraherande staternas särskilda lagstiftningar.

Den kommitté, hvilken, som nämndt, haft i uppdrag att på grundval af konventionens bestämmelser, utarbeta förslag till lag i ämnet, har emellertid uttalat principiella betänkligheter mot en lagstiftning af ifrågakvarande beskaffenhet.

Kommittén har på därom framställd begäran lämnat såväl Fredrika-Bremer-förbundet som typografiska kvinnoklubben tillfälle att genom delegerade uttala sig i frågan, hvarjämte nyssnämnda kvinnoklubb äfvensom socialdemokratiska kvinnokonferensens i Stockholm år 1907 arbetsutskott i till kommittén ingifna skrivelser uttalat sig i ämnet. Såväl nämnda korporationer som ock Stockholmsafdelningen af allmänna svenska boktryckarföreningen och svenska typografförbundets styrelse, hvilka, som nämndt, i till Kungl. Maj:t ingifna, till kommittén sedermera öfverlämnade skrivelser yttrat sig i frågan, hafva ställt sig afvisande emot förslaget. Särskildt ha i sistnämnda båda skrivelser framhållits de olägenheter, som en lagstiftning i förevarande afseende skulle medföra för de ganska talrika kvinnor, hvilka vunnit anställning inom boktryckerifacket.

De uttalanden mot denna lagstiftning, hvilka sålunda framkommit från kretsar, som nära berördes af densamma, borde enligt kommitténs mening icke lämnas utan beaktande, och detta så mycket mindre som i våra dagar allt flera röster höjdes för borttagande af de skrankor, som hittills ställt sig hindrande i vägen för kvinnans sträfvanden att vinna full likställighet med mannen såväl i det offentliga lifvet som på arbetsmarknaden. Den af konventionen betingade lagstiftningen afsåge emellertid att å vissa områden af arbetsmarknaden, där kvinnan hittills varit i det stora hela likställd med mannen, införa ganska afsevärda förändringar i en alldeles motsatt riktning. Det syntes ock

kommittén kunna ifrågasättas, huruvida de synpunkter, hvilka låge till grund för konventionens bestämmelser, kräfde så stor inskränkning i friheten att lämpa arbetstiden efter för handen varande behof, som måste blifva en följd af konventionens, enligt kommitténs mening alltför snäfv, bestämmelser. Den af kommittén föranstaltade statistiska utredningen visade, att sådant kvinnligt nattarbete, som konventionen afsåge, endast förekomme i ringa omfattning här i landet. Förbudet skulle dock drabba en industriell verksamhet, boktryckaryrket, hvori kvinnan för närvarande hade en arbetstid och aflöning, som medgäfv heenne att, oaktadt det däri stundom förekommande nattarbetet, skäligen tillgodose hälsans kraf.

En af kommitténs ledamöter, kommerserådet Pihlgren, har i anförd reservation uttalat en från kommitténs flertal afvikande mening beträffande den ifrågavarande lagstiftningens önskvärdhet och lämplighet ur principiell synpunkt. Enligt reservantens mening låge det nämligen i samhällets välförstådda intresse att, på sätt konventionen afsåge, medverka till att mödrarna och uppfostrarnorna till det kommande släktet hvarken blefve genom för tungt arbete till hälsan försvagade eller genom för lång arbetstid beröfvade möjligheten att, med bibehållande af tillräcklig hvilotid för egen räkning, ägna nödig omsorg åt barnens uppfostran och familjens vård i öfrigt.

Erfarenheten från de länder, där förbud för kvinnans nattarbete inom industriella yrken sedan någon längre tid finnes till, gäfv också vid handen, att dödligheten bland kvinnor och barn minskats samtidigt med förenämnda förbuds trädande i kraft, och särskildt från England och Tyskland visade statistiken, att på senare tider dödlighetsprocenten bland arbeterskor sjunkit fortare än bland de manliga arbetarna.

Å andra sidan hade erfarenheten äfven visat, att den prohibitiva lagstiftningen rörande kvinnans nattarbete inom industriella yrken icke åstadkommit några afsevärda svårigheter för industrien själf, om man också behöft någon viss öfvergångstid för att forma om de bestående förhållandena, så att de kunnat passas in under de nya föreskrifterna. Den ökning i tillverkningskostnad och därmed följande minskning i konkurrensförmåga, som man ju, åtminstone teoretiskt taget, kunde tänka sig skulle kunna inom exportindustrien blifva en följd af förbuds föreskrifternas tillämpning, motvägdes helt och hållet genom lagstiftningens internationella natur, synnerligast som alla europeiska länder med undantag af Ryssland, Norge och Balkanländerna undertecknat konventionen.

Visserligen förekomme, enligt hvad den verkställda statistiska utredningen visade, industriellt nattarbete i vårt land icke för synnerligen stort antal arbeterskor. Detta vore emellertid enligt reservantens mening ett för den förevarande frågans lösning mycket fördelaktigt förhållande, som man borde begagna sig af. Ju färre som berördes af den nya lagstiftningen, desto mindre rubbades de bestående förhållandena; och man kunde vara fullt viss därom, att för hvarje år, som ginge, förhållandena i detta hänseende försämrades. Med den snabba utveckling, i hvilken den svenska industrien sedan några år vore stadd, växte naturligtvis dess behof af arbetskraft mycket hastigt; och som tillgången på manliga arbetare redan nu vore ganska knapp, linge nog rekryteringen försiggå jämväl bland kvinnorna, och detta i en ganska stor utsträckning, ett förhållande som ock af fabriksstatistiken bekräftades.

Af de öfver det utarbetade lagförslaget hörda myndigheterna hafva öfverståthållarämbetet äfvensom åtskilliga af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i länen ansett en lagstiftning i den riktning, förslaget afser, vara för våra förhållanden obehöflig eller ägnad att, principiellt sedt, möta betänkligheter. Flertalet af sistnämnda myndigheter hafva däremot tillstyrkt, att förslaget måtte läggas till grund för lagbestämmelser i ämnet, eller lämnat detsamma i hufvudsak utan erinran.

Kommerskollegium, som redan tidigare i afgifvet utlåtande förordlat Sveriges anslutning till konventionen, har i sitt öfver nyssnämnda lagförslag afgifna utlåtande förklarat sig biträda hvad kommerserådet Pildgren i förenämnda reservation åberopat och anført till bemötande af de utaf kommitténs flertal uttalade betänkligheter emot en lagstiftning i förevarande syfte; och har kollegium därvid särskildt framhållit ej mindre den stora betydelsen af internationella öfverenskommelser på arbetarskyddslagstiftningens område än äfven, hvad särskildt beträffade förhållandena i vårt land, lämpligheten af att en åtgärd sådan som det nu ifrågavarande förbudet vidtoges, innan den kvinnliga arbetskraften erhöle en vida större användning inom industrien än hvad som nu vore fallet.

Af det sagda framgår, att meningarna visat sig synnerligen delade rörande önskvärdheten och lämpligheten af införande i vårt land af en lagstiftning i den riktning, konventionen afser. För egen del är jag emellertid af den uppfattning, att de skäl, som anförts för vidtagande af en sådan åtgärd, äro öfvervägande dem som tala däremot.

Krafvet på en lagstiftning af ifrågavarande art grundar sig väsentligen på en af samhällets ursprungligaste och viktigaste uppgifter — omsorgen om släktets fortbestånd och fostran. Enligt naturens ordning beror förverkligandet af denna samhällsuppgift i främsta rummet af kvinnan. På hennes hälsa och kraft och på hennes omvårdnad synes i väsentligt högre grad än på mannens ankomma, huru kommande generationers lifsduglighet skall gestalta sig. Staten måste på grund häraf anses pliktig tillse, att icke kvinnans arbetsförhållanden utveckla sig på ett sätt, som lägger hinder i vägen för fyllandet af nämnda samhällsuppgift.

Det har sagts, och väl ej utan skäl, att kvinnans användande till industriellt arbete öfver hufvud taget innebure en fara i nyss antydda afseende. Denna fara synes dock i betydande mån uppvägas af de förvärfstillfällen, som industrien erbjuder och hvilka gifvetvis ofta nog möjliggöra en bättre ekonomisk existens för kvinnan eller den familj, hon tillhör, än eljest skulle kunna vinnas. De med det under vanliga förhållanden bedrifna industriella arbetet följande olägenheterna torde väl ock kunna afsevärdt minskas genom förbättringar i arbetets anordning och drift. Hvad åter särskildt hennes användande till nattarbete inom industrien angår, kunna icke för detsamma anföras några dylika försökande omständigheter. Den förbättring i arbetsförtjänst, hvartill nattarbete gifver möjlighet, kan nämligen helt visst i allmänhet icke antagas utgöra en rimlig motvikt mot detta arbetes skadliga verkningar, och ej heller synes det finnas utsikt för att dessa verkningar skola kunna i någon mera betydande mån aflägsnas genom förändringar i sättet för arbetets bedrifvande.

På grund af kvinnans, i jämförelse med mannens, svagare kropps-konstitution och större mottaglighet för sjukliga inflytelser anses risken af nattarbete inom industrien för henne vara afsevärdt större än för mannen. I hvad mån så är förhållandet låter sig naturligen icke till full evidens bevisa. Att en dylik åtskillnad föreligger synes emellertid vinna stöd såväl af vetenskapliga auktoritetens uttalanden som ock af i utlandet anställda undersökningar rörande sjuklighetsfrekvensen hos industriarbetarna. Sålunda har exempelvis i en inom det tyska inrikesministeriet år 1899 utarbetad redogörelse för gifta kvinnors deltagande i fabriksarbeten konstaterats, att kvinnorna äro mer mottagliga än männen för de skadliga inverkningarna af dåliga arbetsförhållanden i allmänhet. En del undersökningar, som utförts i Finland, peka jämväl i samma riktning.

Oafsedt kvinnans obestriddigen svagare kroppskonstitution, är för öfrigt äfven att märka, att de kvinnliga arbetarna mindre än de manliga kunna påräkna tillfyllestgörande hvila om dagen. Dels hafva nämligen många af dem hushållsbestyr, som inkräkta på hvilotiden, och dels hindras de ofta af dåliga bostadsförhållanden att tillbörligen tillgodogöra sig densamma.

Förutom det att arbete, bedrifvet under förhållanden, hvarom här är fråga, måste antagas nedsätta kvinnans duglighet att framdeles fylla sin modersuppgift och, när det bedrifves under hafvandetiden, inverkar skadligt på fostret, är uppenbart, att moderns sysselsättning med sådant arbete oftast skall omöjliggöra för henne att på ett tillfredsställande sätt själf amma och sköta sitt barn. Uti förut omnämnda, i det tyska inrikesministeriet utarbetade redogörelse framhålles äfven, att dödligheten bland barnen befunnits störst på de områden, där kvinnligt nattarbete förekomme i någon högre grad. Ej heller torde väl en med nattarbete sysselsatt moder vara i stånd att ägna hemmet och de äldre barnen nödig vård och tillsyn.

Den ifrågasatta förbudslagstiftningen kan, enligt hvad af det anförda framgår, anses påkallad icke blott af hänsyn till släktets fortbestånd och utveckling utan äfven i viss mån af hänsyn till de kvinnliga arbetarna själfva, till skydd för deras hälsa och arbetsförmåga, samt till arbetarfamiljernas hushållning och hemlif. Framför allt är det dock hänsynen till det kommande och uppväxande släktets hälsa och utveckling, som härvidlag är afgörande.

De skäl, som vanligen anföras emot den ifrågasatta lagstiftningen, förefalla, i jämförelse med den tvingande hänsynen till släktets fortbestånd och fostran, mindre vägande. Från samhällssynpunkt torde det nämligen knappast kunna sägas vara af alltför stor betydelse, om den myndiga kvinnans frihet att efter behag tillgodogöra sin arbetskraft i någon mån inskränkes, särskildt då inskränknigen afser att förekomma hennes sysselsättning på ett för henne själf skadligt sätt, eller att — såsom här i Sverige skulle blifva fallet, ifall en lagstiftning i hufvudsaklig öfverensstämmelse med Bernerkonventionen genomfördes — ett jämförelsevis ringa fåtal af landets arbeterskor under en öfvergångsperiod skulle få sina förvärfsmöjligheter i någon mån försvårade.

Den emot den ifrågasatta lagstiftningens införande hos oss åberopade omständigheten, att nattarbete inom industrien hittills förekommit endast för ett jämförelsevis ringa antal kvinnor, synes mig, på sätt en reservant inom kommittén anført, icke böra utgöra något afgörande skäl emot vidtagande af en dylik åtgärd. Att nämligen med industriens

numera hastigt pågående utveckling kvinnorna komma att inom den samma röna allt större användning, lär nämligen icke lida något tvifvel. Ett dröjsmål skulle därför sannolikt endast försvåra öfvergången till de nya förhållandena.

Att den ifrågasatta lagstiftningen, genom de förutvarande nattarbeterskornas inträde på arbetsmarknaden, för öfriga yrken skulle verka en afsevärd, allmän sänkning af kvinnornas redan nu i många fall väl låga arbetslöner och därigenom drifva kvinnorna till ökad hemarbete, synes ej gärna behöfva befaras. Man torde nämligen väl få antaga, dels att dessa arbeterskor i ganska stor utsträckning komme att med ändrad sysselsättning behållas af sina förra arbetsgifvare, och dels att de platser, som de till ersättning för nattarbeterskorna antagna manliga arbetarna lämnat, i någon mån skulle komma arbeterskorna till godo. Den inskränkning af öfvertidsarbetet, som förbudslagstiftningen nödvändiggör, kommer vidare sannolikt att medföra en jämnare, till längre tid utsträckt fördelning af arbetet. Erfarenheten från andra länder synes ock gifva vid handen, att förbud mot nattarbete ej för de kvinnliga arbetarna medfört några svårare verkningar i nu antydda hänseenden.

Någon afsevärd inverkan på industriens produktionsförhållanden torde ej heller, enligt hvad jämväl af erfarenheten från utlandet bestyrkes, vara att af den ifrågasatta lagstiftningen befaras. Lagstiftningens internationella karaktär utesluter ock eljest nära till hands liggande farhågor i fråga om industriens konkurrensförmåga med andra länder.

I flertalet kulturstater är det sedan längre eller kortare tid tillbaka i regel förbjudet att använda vare sig minderåriga eller vuxna kvinnor till industriellt nattarbete, om ock ett sådant förbud icke allestädes gäller i den utsträckning, konventionen afser att genomföra. Dylikt förbud i afseende å vuxna kvinnor utfärdades i Storbritannien redan 1844, i hvad angår textilindustrien, och har sedermera utsträckts att gälla äfven andra grenar af industrien. Liknande förbud meddelades vidare i Schweiz 1877, i Österrike 1885, i Nederländerna 1889, i Tyskland 1891, i Frankrike 1892 och i Italien 1902 (med ikrafträdande 1907). Förbudslagstiftning af ifrågavarande art gäller äfven i en del nordamerikanska och australiska stater m. fl. länder.

Hvad angår den ifrågavarande förbudslagstiftningens omfattning kunde möjligen ifrågasättas, huruvida icke denna lagstiftning skäligen borde begränsas till allenast de gifta kvinnorna. En sådan begränsning skulle emellertid orättvist försvåra de gifta kvinnornas konkurrens med de ogifta på arbetsmarknaden och möjligen leda till minskning af äktenskapsfrekvensen. Emot nyss anförda anmärkning må dessutom påpekas, att

ej blott de gifta arbeterskorna föda barn utan i ganska stor utsträckning äfven de ogifta. Från synpunkten af lagens främsta ändamål, att skydda de blifvande mödrarnas hälsa och krafter, bör lagen alltså omfattas alla yngre såväl gifta som ogifta kvinnor. Beträffande åter äldre kvinnor, d. v. s. de, som uppnått sådan ålder, att de ej längre hafva utsikt att blifva mödrar, gäller visserligen ej samma kraftiga skäl till förbud mot nattarbete, men inbegripas de likväl under förbudet såväl i förevarande konvention som i den utländska lagstiftningen i ämnet. En sådan anordning torde ock få anses tillräckligt motiverad af de kvinnliga arbetarnas eget skyddsbehof samt, i afseende å arbeterskor med familj, jämväl af hänsyn till denna.

Uti sin lagförslaget åtföljande underdåniga skrifvelse har yrkesfarekommittén, oafsedt sina förut anförda betänkligheter, äfven ifrågasatt, huruvida de med konventionen åsyftade ändamål kräfde så stor inskränkning i friheten att lämpa arbetstiden efter förhandenvarande behof, som måste blifva en följd af konventionens, enligt kommitténs mening alltför snäfvast bestämmelser. Denna kommitténs tvekan torde väl förmämligast vara att hänföra till bestämmelserna om nattledighetens längd. Såsom en af reservanterna inom kommittén närmare utvecklat, synes emellertid denna ledighet ej gärna i regel kunna sättas till kortare tid än 11 timmar, om man därmed vill bereda den kvinnliga arbetaren, utom tid till erforderlig natthvila och gång till och från arbetsstället, tillfälle att i någon afsevärd mån vårda sig om hemmets angelägenheter. Därjämte är att märka, att konventionen medger undantag utan tidsbegränsning för det fall, att driften afbrutits genom »force majeure», likasom ock för företag, som afse bearbetande af varor, hvilka äro underkastade mycket hastig förvandling, samt att nattledigheten får under högst 60 dagar af året, dock utan intrång på tiden mellan kl. 10 e. m. och 5 f. m., förkortas en timme uti industrier, som äro underkastade »årstidernas inflytande», äfvensom i hvarje företag, när undantagsförhållanden inträffa.

I samband med den nu föreliggande utredningen rörande den ifrågavarande lagstiftningens införande i vårt land har från flera håll framhållits, att särskildt för boktryckeriyrket förbud mot nattarbete för kvinnor skulle kännbart drabba de kvinnliga arbetarna, i ty att inom detta yrke ett jämförelsevis stort antal arbeterskor vunnit relativt förmanlig anställning. Den föreliggande utredningen gifver emellertid vid handen, att de arbeterskor, som däraf skulle direkt beröras, icke äro så synnerligen många till antalet, omkring 125 å 150 stycken; och att med hänsyn till detta jämförelsevis ringa fåtal arbeterskor undan-

taga särskildt boktryckeriyrket från den ifrågasatta lagstiftningens tillämplighetsområde, därtill torde knappast tillräckliga skäl föreligga. På sätt förut antydts, är min öfvertygelse ock den, att de svårigheter, som vid öfvergången kunna uppstå, böra kunna inom nyssnämnda yrke liksom eljest genom lämpliga anordningar väsentligen mildras.

Med anledning af en del anmärkningar, som framställtts eller enligt min mening skäligen kunna framställas mot yrkesfarekommitténs lagförslag, har jag låtit detsamma inom departementet undergå omarbetning i vissa delar.

I afseende å förslaget 1 §, som ju är bestämmande för lagens tillämpningsområde, har från åtskilliga håll uttryckts betänkligheter mot att lagen skulle kunna komma att jämväl afse arbete, bedrifvet för arbetsgifvares räkning, men i lokaler, öfver hvilka denne icke äger förfoga, utan i arbetarens eget hem. En sådan tillämpning skulle nämligen blifva synnerligen svår att kontrollera samt lätt leda till motbjudande trakasserier.

Kommittén, som icke förbisett detta, har emellertid af konventionens ordalydelse ansett sig förhindrad föreslå en affattning, hvarigenom hemarbetet och hemindustrien — dessa begrepp tagna i nyssberörda bemärkelse — skulle från lagens tillämpningsområde undantagas.

Kommittén har emellertid icke lämnat obeaktadt, att hemarbetet och hemindustrien utöfvas under förhållanden, som påkalla tillsyn och kontroll af helt annan art än den, som för närvarande finnes anordnad i afseende å annan industriell verksamhet; och har kommittén förklarat sig hafva för afsikt att under sitt fortsatta arbete på skyddslagstiftningens område taga denna fråga under närmare ompröfning.

Kommerskollegium har härutinnan erinrat, att erfarenheten från utlandet ådagalagt, att den kvinnliga arbetskraften i hemmet i stor utsträckning användes i industriens tjänst under förhållanden, som måste anses innebära ett missbruk af denna arbetskraft. Där sådant missbruk uppenbarligen låge arbetsgifvaren till last, borde, enligt kollegii mening, denne därför vara underkastad ansvar, likaväl som då missbruket ägde rum i arbetsgifvarens egen lokal. Eluru någon ändamålsenlig kontroll å efterlefnaden af lagens föreskrifter i sådant afseende tillvidare icke syntes kunna utöfvas, borde det ifrågavarande förbudet likväl innebära, bland annat, en maning för arbetsgifvare att i förevarande fall iakttaga tillbörlig varsamhet. Då därjämte lagen vore afsedd att träda i kraft först med början af år 1911 och frågan om

anordnandet af en med hänsyn till de förhållanden, hvarunder hemarbetet och hemindustrien bedrefves, lämplig tillsyn däröfver komme att af kommittén under dess fortsatta arbete tagas under närmare ompröfning, funne kollegium sig kunna lämna lagförslaget, såvidt det hade afseende å hemarbete och hemindustri uti nu ifrågavarande bemärkelse, utan vidare erinringar.

Två af de i ärendets behandling inom kollegium deltagande ledamöterna hafva emellertid härutinnan uttalat afvikande mening och ansett, att, då, såvidt af tillgängliga upplysningar framginge, frågan om hemarbete och hemindustri i förut angifna mening icke med nödvändighet måste falla under konventionens bestämmelser, det i lagen ifrågasatta förbudet borde så affattas, att däraf tydligen framginge, att icke något hemarbete eller någon hemindustri inbegreps under lagens bestämmelser.

Håller man sig strängt till konventionens ordalydelse, kan visserligen icke förnekas, att kommittén icke saknat fog för sin åsikt om konventionens tillämplighet äfven å sådant arbete, hvarom jag senast talat. En närmare undersökning gifver dock vid handen, att med konventionens bestämmelser icke åsyftats att träffa äfven detta.

Den lagstiftning rörande förbud mot kvinnors användande till nattarbete, som vid tiden för konventionens affattande gällde i de kontraherande staterna, afsåg, om man undantager Österrike, arbete å vissa slags arbetslokaler eller arbetsplatser och lämnade hemarbetet oberördt. Så voro de tyska och schweiziska bestämmelserna i ämnet inskränkta till sysselsättning i fabriker. Motsvarande lagstiftning i England och Nederländerna talar om användande af kvinnor i fabriker och verkstäder. Den franska skyddslagstiftningen för kvinnor afser anläggningar af vissa uppgifna slag. I den österrikiska lagstiftningen gäller förbudet visserligen kvinnor, använda i »fabriksmässigt bedrifna yrkesföretag», men läser i tillämpningen härunder icke inbegripas hemarbeterskor. Uti de öfriga kontraherande staterna, där vid berörda tidpunkt ifrågavarande förbud ej ännu gällde, torde den bestående lagstiftning, hvartill förbudet närmast skulle kunna anknytas, ej heller hafva omfattat hemarbetet. Under sådana förhållanden låter det svårigen tänka sig, att makternas ombud vid formulerandet af konventionens stadganden skulle utan uttrycklig bestämmelse afsett att indraga hemarbetet under konventionen.

Under förhandlingarna rörande konventionen har icke heller, såvidt af tillgängliga handlingar framgår, någonting förekommit, som

visar, att meningen varit att indraga äfven det i hemmen utförda arbetet under konventionens bestämmelser.

För vinnande af visshet härutinnan hafva emellertid upplysningar inhämtats, huru konventionen i nu förevarande afseende tolkats i Tyskland, Frankrike, England, Belgien och Schweiz; och har därvid från de fyra förstnämnda länderna erhållits det svar, att konventionen icke ansåges tillämplig på ifrågavarande slag af hemarbete. Från Schweiz har man däremot icke ansett sig kunna lämna något bestämt svar på frågan.

Hvad särskildt beträffar Tyskland, framlades där i slutet af nästlidet år förslag till vissa ändringar i »Gewerbeordnung», med hvilket förslag åsyftades, bland annat, att bringa Gewerbeordnings bestämmelser till öfverensstämmelse med konventionen, men undantogs därvid hemarbetet från förbudet mot kvinnors användande till nattarbete.

Med afseende å hvad sålunda förekommit har jag ansett den tolkning af konventionen berättigad, som af de båda reservanterna inom kommerskollegium omfattats. Då det icke heller synes böra ifrågakomma att lägga ansvaret för missbruk i förevarande hänseende å arbetsgifvaren, respektive arbetsföreståndaren i andra fall, än då arbetet utföres å område, däröfver han äger förfoga eller är i stånd att utöfva nödig tillsyn, synes mig icke heller ett förbud af den omfattning, kommittén äfvensom kollegii flertal tänkt sig, böra meddelas, allra minst så länge af kommittén tillärd utredning rörande de kontrollbestämmelser, som med afseende å missbruk beträffande hemarbetet och hemindustrien må finnas möjliga och lämpliga, ännu icke afslutats.

Jag har därför låtit i författningen infoga en bestämmelse, hvilken från lagens tillämpning utesluter »arbete, som utföres i kvinnans hem eller å annan plats, där det icke kan anses tillkomma arbetsgifvaren att vaka öfver arbetets anordnande». Uttrycket »annan plats» har valts för att från lagens tillämpning fritaga jämväl arbete, som utföres under förhållanden, hvilka i lika mån som det i hemmet utförda undandraga desamma arbetsgifvarens tillsyn, t. ex. i en arbetskamrats hem.

Beträffande affattningen af kommittéförslagets 1 § i öfrigt har, med hänsyftning på vissa i förslagets motivering anförda förtydligande exempel, anmärkts, att orden »auvändes kvinna till arbete uti företag, som afser» etc. icke gärna, såsom i motiveringen uttalats, kunde anses från lagens tillämpning utesluta rengöring af arbetslokalen, under det att, i motsats till hvad motiveringen syntes afse, bestämningen »för utvinning, tillverkning eller bearbetande af varor» otvifvelaktigt måste från

lagens tillämpning utesluta målningsarbete samt arbete i tvätt- och strykinrättningar.

Befogenheten af den första anmärkningen torde visserligen kunna dragas i tvifvelsmål, då uttrycket »arbete uti företag» etc. synes beteckna ett arbete, som ingår såsom ett led i företagets verksamhet, och ej hvilket arbete som helst, som tillfälligtvis utföres för företagets räkning. Till förekommande af misstolkning har emellertid paragrafen erhållit en något förändrad formulering, hvarigenom tydligare angifves, att förevarande lagrum afser ett mer stadigvarande, af företagets ändamål bestämdt arbete.

I afseende å den andra anmärkningen torde det ej kunna förnekas, att det förutsättes en väl ansträngd tolkning af orden »utvinning, tillverkning, eller bearbetande af varor» för att därunder kunna inbegripa sådant arbete som t. ex. målning af en vägg eller arbete i en tvätt- och strykinrättning m. m. dylikt. Ifrågavarande bestämning synes dessutom med lika skäl från lagens tillämpning utesluta sysselsättning i en del andra företag af sådan beskaffenhet, att desamma måste anses vara åsyftade i lagarna angående skydd mot yrkesfara och angående minderårigas och kvinnors användande till arbete i industriellt yrke, eller företag, som enligt kommitténs motivering äro afsedda att och väl äfven böra inbegripas under nu förevarande lag. Hit torde vara att räkna åtskilliga företag för rengöring, desinfektion, konservering, lagning eller annan förbättring. Verksamhetens föremål synes nämligen i dessa fall ej alltid vara att betrakta som en vara, åtminstone om man därmed, såsom allmänna språkbruket tilläfventyrs fordrar, förstår föremål, som gå i handelsmarknaden. Vidare torde ofta i nu afsedda fall ej förekomma något bearbetande i egentlig mening, t. ex. vid kemiska procedurer, och någon utvinning eller tillverkning kan det ofta nog härvidlag ej blifva tal om. »Bearbetande» är för öfrigt olämpligt att jämställa med »utvinning» och »tillverkning», då detsamma väl sällan i och för sig kan sägas utgöra verksamhetens ändamål.

Då bestämningen »utvinning, tillverkning eller bearbetande af varor» sålunda måste anses olämplig, har densamma ur paragrafen uteslutits och dess ordalydelse i denna del ändrats till: »Sysselsättes kvinna uti företag, som afser idkande af bergverks-, bruks- eller fabriksrörelse, handverk eller därmed jämförlig handtering eller annan dylik industriell verksamhet och som drifves» etc. Med tillfogandet af orden »därmed jämförlig handtering» har afsetts att under lagen tydligt inbegripa såväl sådana företag som tvätt- och strykinrättningar som ock andra, enligt hvad förut nämnts, med kommitténs formulering sannolikt uteslutna former af industriell verksamhet.

Det i 3 paragrafen andra stycket af kommitténs förslag stadgade sättet för anmälan om inskränkning i arbetsledigheten på grund af bestämmelserna i första stycket af samma paragraf har gifvit anledning till såväl reservationer af två utaf kommitténs ledamöter som anmärkningar från en stor del af de myndigheter — bland dem kommerskollegium — hvilka yttrat sig öfver förslaget. Kommittén synes äfven vid affattandet af detta lagrum hafva gått något för långt i sin sträfvan att göra lagen så litet betungande som möjligt. Då arbetsgifvaren enligt kommitténs förslag ej har att göra någon anmälan om den tid, hvarunder inskränkning är afsedd att vidtagas, torde nämligen kontrollen å iakttagandet af de i paragrafens förra stycke meddelade tidsbestämmelser blifva nära nog omöjlig.

I den ena af berörda reservationer föreslås, att arbetsgifvaren skulle åläggas att sist före utgången af kalendermånaden näst efter den, hvarunder inskränkningen vidtagits, göra anmälan om inskränkningen, dess anledning och de dagar, under hvilka inskränkningen varat. En föregående anmälan om tiden för inskränkningen synes emellertid från kontrollsynpunkt oundgängligen påkallad, ty hur skulle eljest vederbörande inspektör komma i tillfälle öfvervaka, att icke inskränkningen öferskrides, eller att varna arbetsgifvaren för inskränkning utan tillfyllestgörande anledning? Endast med sådan anordning af anmälnings-skyldigheten torde man för öfrigt kunna påräkna densamma ordentliga fullgörande, hvilket åter utgör en nödvändig förutsättning för kontrollen i förevarande afseende. Arbetsgifvaren riskerar nämligen alltid straff, om han utan anmälan vidtager inskränkning och inspektören sedan råkar att besöka arbetsstället. Men med skyldighet endast till efterföljande anmälan skulle denna skyldighet, utom för det fall att inspektören besökt arbetsstället eller eljest kunde antagas känna till den ifrågavarande åtgärden, sannolikt komma att ofta med eller utan afsikt försummas.

Den andra reservationen, till hvilken kommerskollegium anslutit sig, går ut på, att arbetsgifvaren före vidtagande af inskränkning, som i paragrafen afses, skall göra anmälan därom med uppgift om anledningen till inskränkningen, samt att han inom en vecka efter inskränkningens upphörande skall anmäla det antal dagar, hvarunder densamma varat. En sådan dubbel anmälnings-skyldighet synes dock onödigt betungande i de troligen ganska talrika fall, då arbetsgifvaren kan på förhand uppgifva den tid, hvarunder han vill begagna sin rätt att företaga inskränkning.

För att utan onödigt betungande af arbetsgifvaren bereda möjlighet till en tillfredsställande kontroll har jag ansett mig böra vidtaga

sådan ändring af tredje paragrafens andra stycke, att arbetsgifvaren alltid skulle blifva förpliktad att före vidtagande af inskränkning göra anmälan därom med uppgift om anledningen till densamma och om de dagar, hvarunder den är afsedd att förekomma. Skulle arbetsgifvaren ej kunna på förhand bestämdt beräkna den tid, hvarunder inskränkning erfordras, får han uppgifva den tid, han ungefär tror sig behöfva. Finner han sedermera, att denna tid ej räcker till, får han göra ny anmälan om de dagar, han anser sig ytterligare behöfva. Tages åter den anmälda tiden ej fullt i anspråk, är han, om han så önskar, berättigad att hos inspektören styrka detta förhållande för att vid senare anmälningar under året kunna räkna sig denna outnyttjade tid till godo. Den sålunda föreslagna anordningen medgifver arbetsgifvare, som är i stånd att för en längre tidrymd på förhand uppgifva de tider, hvarunder han önskar vidtaga inskränkning — såsom kanske ej så sällan är fallet inom säsongyrkena — att sammanfatta sina uppgifter angående flera sådana perioder i en enda anmälan. Ej heller torde det skäligen kunna förvägras arbetsgifvare att låta sin anmälan afse vissa under hvarje år tills vidare återkommande perioder.

Under erinran att arbetsgifvaren mången gång stode skäligen främmande för arbetets anordnande inom ett företag, samt att det syntes hårdt, att han i sådant fall skulle drabbas af ansvar för försummadt iakttagande af lagens föreskrifter, har kommittén föreslagit, att i lagen skulle införas en bestämmelse af innehåll, att, om arbetsgifvaren förmår visa, att en åtalad förseelse mot lagens föreskrifter icke skäligen kan läggas honom till last, han skulle vara från ansvar fri, och att åtalet i sådant fall skulle kunna riktas mot vederbörande arbetsledare.

Utan att för närvarande vilja närmare inlåta mig på frågan om befogenheten af en dylik föreskrift, för hvilken åtskilligt synes tala, vill jag härvid allenast erinra, att det knappast synes lämpligt, att, så länge en motsvarande bestämmelse saknas inom lagstiftningen i öfrigt, ett stadgande, sådant som det här föreslagna, hvilket torde innefatta ett, principiellt sedt, icke oviktigt afsteg från hittills inom vår lagstiftning tillämpade grundsatser, införas i nu föreliggande författning; och har bestämmelsen därför ur förslaget uteslutits.

De i kommittéförslagets 9 § införda bestämmelserna om skyldighet för allmän åklagare att utan särskild angivelse åtala förseelse mot lagen eller att utföra åtal å dylik förseelse, som hos honom angifves af bergmästare eller yrkesinspektör, hafva såsom öfverflödiga ur förslaget uteslutits. Motsvarande bestämmelser förekomma icke heller i den s. k. minderårighetslagen.

I öfverensstämmelse med det i konventionen i sådant afseende lämnade medgifvande, har kommittén i sitt förslag upptagit en bestämmelse om uppskof till den 1 januari 1919 med författningens tillämpning å framställning af råsocker ur betor, kardning, kamning och spinning af ull samt å vissa arbeten vid grufföretag. Två reservanter inom kommittén, hvilkas mening vunnit undersöd såväl af kommerskollegium som äfven af åtskilliga andra af de myndigheter, som yttrat sig öfver förslaget, hafva emellertid ansett berörda bestämmelse böra ur lagen utslutas. De af reservanterna åberopade skälen, att bestämmelsen endast skulle komma att beröra ett fåtal arbeterskor och detta antagligen blott under någon kortare tid af året, men möjligen under öfvergångstiden lända till ökning af det kvinnliga nattarbetet inom nämnda branscher, synas otvifvelaktigt värda beaktande. Då härtill kommer, att det onekligen från rättssynpunkt måste förefalla stötande, om kvinnligt nattarbete under en följd af år skulle vara tillåtet i afseende å några särskilda slag af sysselsättningar, kanske i vissa fall inom samma företag, där eljest förbud gällde, och utan att dessa sysselsättningars egen beskaffenhet motiverade en undantagsställning, har jag ansett ifrågavarande bestämmelse böra ur lagen utgå.

Öfriga vidtagna smärre ändringar i kommittéförslaget, hvilka äro af hufvudsakligen redaktionell natur, torde jag icke behöfva närmare motivera.

Sedan departementschefen härefter uppläst det ifrågavarande författningsförslaget, sådant det af honom blifvit tillstyrkt, anförde han vidare:

Det lagstiftningsområde, inom hvilket nu ifrågavarande författning faller — näringslagstiftningen — tillhör utan tvifvel Konungens ekonomiska lagstiftning. Öfver såväl lagen om yrkesfara som lagen angående minderårigas och kvinnors användande till arbete i industriellt yrke inhämtades emellertid Riksdagens yttrande; och torde därför jämväl nu ifrågavarande författningsförslag böra Riksdagen föreläggas. Då förslag till förordning om yrkesfara förelades Riksdagen, åtnöjde sig emellertid icke Riksdagen med att afgifva yttrande öfver förslaget, utan antog för sin del en lag i ämnet. Detsamma skedde ock vid framläggandet af förslag till förordning angående minderårigas och kvinnors användande till arbete i industriellt yrke. Med afseende å den sålunda af Riksdagen intagna ståndpunkt och nu ifrågavarande lagstiftnings ganska ingripande natur kunde det visserligen ifrågasättas, huruvida icke nu ifrågavarande förslag borde behandlas i den ordning, 87 § regeringsformen föreskrifver. Då emellertid detta skulle förutsätta inhämtande af högsta domstolens yttrande öfver förslaget, men det under sådan förutsättning icke torde blifva

möjligt att framlägga förslaget för innevarande års Riksdag, hvilket åter med afseende å den i konventionen bestämda tiden för dess ratificerande är nödvändigt, synes det mig lämpligast att i nu förevarande fall förfara på enahanda sätt, som skett beträffande de s. k. yrkesfare- och minderårighetslagarna.

Jag hemställer alltså, att Eders Kungl. Maj:t måtte besluta att inhämta Riksdagens yttrande öfver ifrågakvarande författningsförslag, med förklarande därvid att Eders Kungl. Maj:t vill, efter emottagande af Riksdagens svar, företaga den slutliga pröfningen af samma förslag och förordna om författnings utfärdande i ämnet.»

Såsom bilaga till det propositionen åtföljande utdrag af statsråds-*Konventionen.* protokollet har i öfversättning fogats transumt af den däri omnämnda konvention, hvilket transumt är af följande lydelse:

“Internationell konvention

angående förbud mot nattarbete för kvinnor, sysselsatta uti industrien.

Art. 1.

Industriellt nattarbete skall vara förbjudet för alla kvinnor, utan hänsyn till deras ålder, med här nedan angifna undantag.

Denna konvention äger tillämpning på alla sådana industriella företag, hvori användas flera än tio arbetare och arbeterskor; den skall i intet fall tillämpas på företag, där icke andra än medlemmar af samma familj användas.

På hvar och en af de kontraherande staterna ankommer att bestämma, hvad som är att förstå med industriella företag. Till sådana skola dock i hvarje fall räknas grufvor och stenbrott äfvensom industriella företag för tillverkning och bearbetning af varor; hvarje lands lagstiftning äger att i sistberörda afseende bestämma gränsen emellan, å ena sidan, industri och, å andra sidan, landtbruk och handel.

Art. 2.

Den tid för natthvila, som i föregående artikel åsyftas, skall hafva en varaktighet af minst elfva timmar i följd; i dessa elfva timmar skall, oberoende af hvarje lands lagstiftning, inbegripas tiden från klockan 10 på aftonen till klockan 5 på morgonen.

Dock må uti sådana stater, där nattarbetet för vuxna kvinnor, använda inom industrien, ännu icke utgör föremål för lagstiftning, varaktigheten af den oafbrutna hvilotiden kunna för en öfvergångsperiod af högst tre år begränsas till tio timmar.

Art. 3.

Förbudet mot nattarbete må upphävas:

1) i fall af »force majeure», då uti ett företag uppkommer ett afbrott i driften, hvilket varit omöjligt att förutse, och som icke är periodiskt återkommande;

2) i det fall, att arbetet afser råvaror eller varor under beredning, hvilka äro underkastade mycket hastig förvandling, och så finnes nödigt till förekommande af en eljest oundviklig förlust af dessa varor.

Art. 4.

Uti sådana industrier, som äro underkastade årstidernas inflytande, äfvensom i hvarje annat företag, då undantagsförhållanden inträffa, må varaktigheten af den oafbrutna tiden för natthvila inskränkas till tio timmar under sextio dagar af året.

Art. 5.

Det tillhör hvar och en af de kontraherande staterna att vidtaga de administrativa åtgärder, som äro nödiga för att å dess område trygga en noggrann tillämpning af förevarande konvention.

Regeringarna skola på diplomatisk väg meddela hvarandra de lagar och författningar, som nu gälla eller framdeles kunna utfärdas rörande det ämne, konventionen afser, äfvensom periodiska rapporter angående tillämpningen af dessa lagar och författningar.

Art. 6.

Bestämmelserna i denna konvention skola icke äga tillämpning i afseende å en koloni, besittning eller protektorat, med mindre meddelande härom i dess namn genom moderlandets regering lämnats till schweiziska förbundsrådet.

Moderlandets regering kan vid lämnande af meddelande om en kolonis, besittnings eller protektorats anslutning förklara, att konven-

tionen ej skall äga tillämpning å sådana inhemska arbeten, hvarå tillsyn skulle vara omöjlig.

Art. 7.

I utomeuropeiska stater, äfvensom i kolonier, besittningar eller protektorat må, då klimatet eller den infödda befolkningens lefnadsförhållanden så fordra, varaktigheten af den oafbrutna tiden för natthvila vara kortare än hvad denna konvention föreskrifver, under villkor likväl att mot förkortningen svarande hvilotider medgifvas under dagen.

Art. 8.

Denna konvention skall ratificeras och ratifikationshandlingarna deponeras hos schweiziska förbundsrådet senast den 31 december 1908.

Öfver depositionen skall upprättas protokoll, hvaraf bestyrkt afskrift skall på diplomatisk väg tillställas hvar och en af de kontraherande staterna.

Denna konvention skall träda i kraft två år efter afslutandet af protokollet öfver depositionen.

Den tidrymd, efter hvilken konventionen skall träda i kraft, skall, i stället för två, utgöras af tio år beträffande:

- 1) fabriker, hvarest framställes råsocker ur betor;
- 2) kardning, kamning och spinning af ull;
- 3) arbeten under bar himmel vid grufföretag, där dessa arbeten under minst fyra månader årligen förhindras genom klimatiska inflytanden.

Art. 9.

De stater, som icke undertecknat denna konvention, kunna förklara sin anslutning genom framställning till schweiziska förbundsrådet, hvilket skall meddela framställningen till hvar och en af de kontraherande staterna.

Art. 10.

De i art. 8 angifna tider för ikraftträdandet af denna konvention skola för sådana stater, som icke undertecknat konventionen, äfvensom för kolonier, besittningar eller protektorat räknas från dagen för deras anslutning.

Art. 11.

Denna konvention kan icke uppsägas, vare sig af de stater, som undertecknat densamma, eller af sådana stater, kolonier, besittningar eller protektorat, hvilka biträdt densamma efteråt, före utgången af en tidrymd af tolf år från tiden för afslutandet af protokollet öfver ratifikationshandlingarnas deposition.

Därefter kan konventionen uppsägas från år till år.

Uppsägningen har icke verkan förrän ett år, efter det den skriftligen tillställts schweiziska förbundsrådet af vederbörande regering eller, i fråga om en koloni, besittning eller protektorat, af moderlandets regering; förbundsrådet skall omedelbart gifva regeringen i hvarje af de öfriga kontraherande staterna del af uppsägningen.

Uppsägningen har endast verkan i afseende å den stat, koloni, besittning eller protektorat, i hvars namn den gjorts.

Till bekräftelse häraf hafva de befullmäktigade ombuden undertecknat förevarande konvention.

Som skedde i Bern den tjugusjätte september nittonhundrasex i ett enda exemplar, som skall förvaras i schweiziska edsförbundets arkiv, och hvaraf en till riktigheten bestyrkt afskrift skall på diplomatisk väg tillställas en hvar af de kontraherande staterna.»

Herr Kvarnzelius' motion.

Herr *Kvarnzelius'* öförmälda motion är af följande lydelse:

»Genom nådig proposition n:o 156 har Kungl. Maj:t begärt Riksdagens yttrande öfver förslag till *förordning* angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag.

Emellertid har Riksdagen vid föregående tillfällen, då fråga varit om bestämmelser angående arbete i industriellt yrke, häfdat den uppfattningen, att dylika bestämmelser skulle vara *lag*, beroende af Riksdagens och Kungl. Maj:ts samfälda lagstiftning.

Så var förhållandet 1889, då Riksdagen antog »Lag angående skydd mot yrkesfara» och likaledes 1900, då »Lag angående minderårigas och kvinnors användande till arbete i industriellt yrke» af Riksdagen antogs. Vid båda dessa tillfällen hade Kungl. Maj:t, liksom nu, framlagt förslag till »förordning», hvaröfver endast begärdes Riksdagens yttrande.

I nu förevarande proposition uttalar visserligen föredragande departementschefen den uppfattningen, att ifrågavarande lagstiftning hör

till Konungens ekonomiska lagstiftningsområde, men medgifver tillika att, på grund af Riksdagens förut intagna ståndpunkt och ifrågavarande lagstiftnings ganska ingripande natur, det kunde ifrågasättas, huruvida icke förslaget borde behandlas i den ordning 87 § regeringsformen föreskrifver.

Enda anledningen, hvarför så icke skett, synes vara att i den konvention, som ligger till grund för förslaget, föreskrifves, att ratifikationshandlingarna skola vara deponerade senast den 31 december 1908, och sålunda, om Riksdagen skulle blifva i tillfälle att pröfva förslaget, tiden icke medgaf inhämtande af högsta domstolens yttrande öfver detsamma, och har föredragande departementschefen därför funnit lämpligast att i nu förevarande fall förfära på enahanda sätt som skett beträffande de s. k. yrkesfare- och minderårighetslagarne.

För egen del är jag mycket tveksam angående lämpligheten af en lagstiftning på ifrågavarande område enbart för kvinnor, men om en sådan lagstiftning skall komma till stånd, finner jag det uppenbart, att bestämmelser af så ingripande natur icke böra få meddelas annorlunda än af Konung och Riksdag gemensamt.

Under förutsättning att ifrågavarande förslag principiellt vinner Riksdagens bifall och i öfverensstämmelse med af Riksdagen förut intagen ståndpunkt och för att härvid få likformighet i skyddslagstiftningen, samt då sådana skäl, som bestämt föredragande departementschefens ståndpunkt, icke föreligga för Riksdagen, så tillåter jag mig hemställa, att den författning, som Riksdagen med anledning af Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition n:o 156 kan komma att godkänna, måtte af Riksdagen för dess del antagas såsom Lag, beroende af Riksdagens och Kungl. Maj:ts samfaldade lagstiftning.»

Herr *Lindhagen* har i sin förut omnämnda motion anført följande:

»Med anledning af Kungl. Maj:ts proposition, n:o 156, angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag, får jag anhålla: att Riksdagen — med förklarande, att ifrågavarande proposition ej kan i sin nuvarande affattning bifallas — måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville skyndsammast möjligt låta utreda, i hvad mån inom industriella och därmed närbesläktade arbetsområden män och kvinnor sysselsättas med nattarbete på ett för hälsan skadligt sätt samt därefter vidtaga de åtgärder, som kunna vara ägnade att afhjälpa berörda missförhållande under behörigt skyddande tillika af de arbetandes utkomstmöjligheter.»

Herr Lindhagens motion.

Utskottets
yttrande.

Den stora utveckling industrien i senare tid undergått och den utsträckta arbetsfördelning, som däraf följt, har gjort det för staterna nödvändigt att genom lagstiftning ingripa till skydd för den i de industriella yrkena arbetande personalen, för dess värjande mot de med arbetet förenade faror och mot öfveransträngning. Så har varit förhållandet äfven i vårt land, där hvad speciellt kvinnoarbetet beträffar genom lag af den 17 oktober 1900 angående minderårigas och kvinnors användande till arbete i industriellt yrke förbud meddelats att till arbete under jord, grufva eller stenbrott använda kvinna äfvensom att sysselsätta kvinna, som födt barn, med arbete i industriellt yrke under de fyra första veckorna efter barnsörden, därest icke med läkarbetyg styrkes, att hon tidigare kan utan men börja arbetet. I hvad mån samhället bör reglerande ingripa till skydd för arbetaren inom de industriella yrkena, måste emellertid bero af de faktiska förhållandena. Dessa gestalta sig naturligtvis olika i olika länder, och hvad som är erforderligt eller lämpligt i ett land, är gifvetvis därmed icke passande i ett annat.

Såsom framgår af statsrådets och chefens för finansdepartementet härofvän intagna yttrande till statsrådsprotokollet, är det förslag till förordning angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag, hvaröfver Kungl. Maj:t genom ifrågavarande proposition inhämtat Riksdagens yttrande, byggdt på en i Bern den 26 september 1906 afslutad internationell konvention i ämnet. Den ifrågasatta förordningens ändamål och omfattning angifves i dess 1 § — jämförd med 11 § —, som motsvarar konventionens 1 och 2 artiklar. Däraf framgår, att förordningen afser att tillförsäkra kvinna, som användes i där oförmäld industriell verksamhet, oafbruten ledighet från arbetet under minst elfva timmar hvarje dygn, samt att i denna ledighet skall ingå tiden mellan klockan tio på aftonen och klockan fem på morgonen. Häruti äro sedermera vissa inskränkningar gjorda, dels med hänsyntagande till tillfälliga inträffande omständigheter, nämligen, enligt 2 §, dels af mera generell natur, såsom i 3 och 4 §§. I fråga om inskränkningarna är äfven att anteckna, att, i enlighet med konventionens artikel 8, tiden för den ifrågasatta lagstiftningens ikraftträdande föreslagits till den 1 januari 1911, dock att den i förslaget 1 § föreskrifna ledighet från arbetet må under en öfvergångsperiod af tre år från nyssnämnda dag uppgå till allenast tio timmar hvarje dygn. Att beakta är, att konventionen enligt sin artikel 11 icke kan af stat, som biträdt densamma, uppsägas före utgången af en tidrymd af tolf år från tiden för afslutandet af protokollet öfver ratifikations-

handlingarnas deposition, som skall hafva skett före den 31 december 1908.

Då utskottet för sin del icke kunnat förorda en sådan lagstiftning för vårt land, som den sålunda ifrågasatta, vill utskottet här nedan angifva de hufvudskäl, som härutinnan varit för utskottet bestämmande.

Af den officiella fabriksstatistiken framgår, att år 1896, som är det första år, under hvilket det nu gällande systemet med afseende på fabriksstatistikens omfattning tillämpades, användes vid fabriksarbetet i vårt land 163,511 manliga och 38,782 kvinnliga arbetare, eller tillsammans 202,293. För år 1905, det sista för hvilket uppgifter föreligga, var de manliga fabriksarbetarnes antal 227,176 och de kvinnligas 53,819, eller tillsammans 280,995. Ökningen under dessa nio år var för båda kategorierna öfver hufvud taget relativt lika eller omkring 39 procent, och utgjorde, hvad arbetskororna beträffar, icke mindre än 15,037. Under de senare åren har däremot ökningen per år varit relativt störst för de kvinnliga arbetarna; år 1903 visar nämligen en ökning mot nästföregående år af 2,80 procent för de manliga arbetarne och 3,91 procent för de kvinnliga, under det att motsvarande siffror för 1904 voro 2,15 procent och 3,86 procent samt för 1905 respektive 0,80 procent och 2,56 procent.

Enligt de på delvis annat material än fabriksstatistiken grundade uppgifter, afseende år 1905, som lämnats af den kommitté, den s. k. yrkesfarekommittén, som den 4 november 1907 afgifvit betänkande och förslag i det föreliggande ämnet, belöpte sig de arbetsställen, där kvinnliga arbetare voro anställda, till 3,937 och arbetskorornas antal till 52,098, af hvilka dock endast 47,576 kommo på de 1,622 arbetsställen, där arbetarnes antal uppgick till öfver tio och som följaktligen berördes af här ifrågavarande lagstiftning. Af uppgifterna framgår vidare, att nattarbete af ett eller annat slag för de kvinnliga arbetarna förekom vid 205 arbetsställen samt att 2,904 arbetskoror däri deltog. Af dessa hade 749 nattarbete på skift, 97 annat ordinarie nattarbete samt 2,058 mera tillfälligt nattarbete på öfvertid. Med iakttagande af de i förslagets 3 och 4 §§ medgifna inskränkningar skulle antalet kvinnliga nattarbetare dock reduceras till 2,407.

Äfven om det antal kvinnor, som sålunda skulle falla under lagstiftningen i fråga, ännu så länge för vårt lands vidkommande är jämförelsevis litet, ådagalägga dock redan de anförda siffrorna sannolikheten af samma lagstiftnings för framtiden alltmer omfattande betydelse. Det är tydligt, att ensamt det husliga arbetet icke räcker till för kvinnans förvärfshöf, samt att af denna och andra anledningar många och allt fler bland dem med eller mot sin vilja sökt och komma att söka sin

utkomst inom den alltjämt tillväxande industrien. Det är äfven klart, att, i den mån antalet af de inom industrien arbetande kvinnorna ökas, de faror, som för dem äro förenade med sådant arbete, jämväl blifva mera omfattande. En af dessa faror är naturligen äfven det öfverdrifna nattarbetet, som för individens hälsa ofta måste vara menligt. Å andra sidan är och förblir nattarbete inom vissa industrier nödvändigt. Frågan blir då, huruvida de skäl, som anförts till stöd för lagstiftningen i fråga, nämligen omsorgen om det uppväxande och kommande släktet och hänsynen till kvinnans i jämförelse med mannen svagare kropps-konstitution, kräfva en så vidtgående inskränkning i kvinnans frihet att lämpa arbetstiden efter i hvarje fall föreliggande förhållanden och behof, som här påyrkas och som skulle förblifva gällande under den i konventionen bestämda tiden af tolf år, samt huruvida verkligen ett bättre sakernas tillstånd är att vänta af det ifrågasatta förbudet, hvilket afser såväl mera regelmässigt nattarbete på skift som tillfälligt öfvertidsarbete under den för natthvilan afsedda tiden.

Det är väl sannt, att kvinnan är mannen underlägsen i kroppsstyrka, men hennes arbete tages i allmänhet icke i anspråk i de fall, där sådan större styrka behöfves. I många andra afseenden är hon otvifvelaktigt mannen jämbördig och i en del hänseenden honom måhända öfverlägsen. Hvad angår den kvinna, som vid sidan af uppfyllandet af sina plikter såsom hustru och moder, äfven måste med särskildt arbete därutöfver bidraga till familjens uppehälle, följer det ingalunda af, att hon förbjudes arbeta i fabriken eller å sin arbetsplats utom hemmet under natten, att hon kan eller får använda denna tid af dygnet till hvila eller vederkvickelse. Hennes bestyr med hemmet och barnen måste måhända i anledning af förbudet blott mera helt förläggas till samma tid. Men när denna tid kommer, är hon kanske efter ett till följd af förbudet mera oafbrutet arbete under dagen mindre förmögen att ägna hemmet den vård, som då kan hafva varit i samma grad behöflig. En annan ej mindre beaktansvärd följd af det ifrågasatta förbudet synes blifva en större svårighet för den inom industrien arbetsökande kvinnan, att, sedan hennes handlingsfrihet på arbetsmarknaden så inskränkts, som genom förbudet skulle ske, konkurrera med manneu inom de yrken, som skulle drabbas af detsamma. Då inom dessa yrken kvinnan ej längre kan utföra det fortfarande lika behöfliga nattarbetet, synes nämligen hennes arbetskraft där komma att blifva mindre begärlig. En fabrik, där regelbundet nattarbete måste förekomma, lärer väl ofta ej vara villig att hålla sig med en kvinnlig daguppsättning och en manlig nattuppsättning. Och äfven i fråga om de industrier,

där endast tillfälligt öfvertidsarbete på natten behöfver förekomma, synes det vara ganska möjligt, att kvinnorna uteslutas, emedan de ej få användas i händelse af behof. Om också detta ej inträffar, synes dock med sannolikhet kunna af förbudet förväntas en reduktion af aflöningen för kvinnans arbetsprestation inom många industrier, där kanske utan detsamma skulle hafva gällt orubbad principen: lika lön för lika arbete. Af nu anförda förhållanden synes kunna följa, att kvinnan mer och mer drages bort från fabriksarbetet och i stället söker sig den inkomst, hon eller hennes hem behöfver, genom hemarbete, som ej inbegripits under skyddslagstiftningen. I hemmen, i små osunda lokaler utföres då arbetet från fabriken mot endast underbetalning. I stället för att arbeterskan förut var i stånd att med det högre betalda arbetet i fabriken, som ibland måste utföras under natten, väl sörja för både sig och hemmet, äger hon kanske just till följd af skyddslagstiftningen ej längre förmåga därtill.

En omständighet att vid bedömning af den ifrågasatta lagstiftningens lämplighet äfven räkna med, synes utskottet vara deras uttalade mening i ämnet, hvilka närmast beröras af densamma. I detta afseende må framhållas, att, enligt hvad som framgår af det förutnämnda kommittébetänkandet, såväl Fredrika-Bremer-förbundet som Typografiska kvinnoklubben och Socialdemokratiska kvinnokonferensen ställt sig afvisande mot den ifrågasatta lagstiftningen.

Med hvad utskottet nu yttrat vill utskottet långt ifrån hafva förnekat, att den inom industrien arbetande kvinnans ställning inom vårt land kan genom lämpliga åtgärder förbättras. Såsom lämpliga sådana från statens sida må särskildt framhållas förhindrandet i vidsträcktare mån, än enligt gällande lag är stadgadt, af minderårigas och unga kvinnors öfveransträngning, minskande af yrkesfarorna och införandet af kvinnlig yrkesinspektion. Frågan om nya och förbättrade lagstiftningsåtgärder i dessa hänseenden är föremål för behandling af den af Kungl. Maj:t den 20 januari 1905 för sådant ändamål tillsatta, ofvan omnämnda s. k. yrkesfarekommittén. En åtgärd att i detta sammanhang omnämna är äfven innevarande riksdags i anledning af enskild motion fattade beslut att hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande frågan om moderskapsförsäkring under statens medverkan.

Liksom utskottet af anförda skäl icke kunnat tillstyrka den nu ifrågasatta lagstiftningen angående förbud mot kvinnors nattarbete, har utskottet icke heller ansett sig kunna förorda den i herr Lindhagens häröfvan omnämnda motion gjorda framställning, att Riksdagen måtte

hos Kungl. Maj:t begära en sådan både män och kvinnor omfattande utredning, som däruti påyrkats. I nämnda hänseende vill utskottet fästa uppmärksamheten på det nyss omförmälda redan pågående kommittéarbetet.

På grund af hvad utskottet sålunda anført, får utskottet hemställa:

1:o) att Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition icke måtte af Riksdagen bifallas;

2:o) att den i herr Kvarnzelius' förevarande motion gjorda framställning måtte anses besvarad af utskottets hemställan under 1:o); samt

3:o) att herr Lindhagens förevarande motion icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 19 maj 1908.

På lagutskottets vägnar:

ERNST TRYGGER.

Reservationer:

af herrar *Widén*, *Jansson* i Edsbäcken och *Persson* i Malmö, hvilka ansett, att utskottet bort hemställa,

att Riksdagen måtte såsom *lag* för sin del godkänna det genom förevarande proposition framlagda författningsförslag; samt

af herr *Lindhagen*, som anført:

»Det gifves oåterkalleligen en kvinnofråga, som väntar på sin lösning. Den leder i högre mening sitt ursprung från det obestridliga förhållandet att kvinnan är på en gång människa och en personlighet för sig med sina särskilda andliga bestämningar. Från denna sida sedt är kvinnorörelsen utbrottet af kvinnonaturens ouppfyllda trängtan efter utveckling och efter utvecklingens medel: kunskaper, arbete och själfbestämning.

All utveckling förmedlas emellertid af samhället. Det är således där, som äfven kvinnans utveckling måste äga rum. Kvinnorörelsen betyder därför praktiskt sedt kvinnans utträde i det sociala lifvet. Hon har förut med mannen delat familjelifvet eller hemmet. Hon skall med tiden äfven taga sin halfva anpart af samhället.

När nu kvinnan träder in i det sociala lifvet, möter hon främmande förhållanden, då samhället under långliga tidsskeden tillhört mannen och danats närmast efter hans behof och skaplyne. Enligt utvecklingens lag skall det blott efter långvariga evolutioner lyckas kvinnan bryta samhällets motstånd och finna sig till rätta därstädes. Kvinnorörelsen blir således också liktydig med kvinnans kamp mot samhället, hvilken väl att märka icke är att likställa med en strid mot männen.

Ur dessa synpunkter måste följaktligen såvidt jag förstår äfven bedömas det nu föreliggande omstridda förslaget till förbud för kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag.

Första frågan är då, huruvida ett dylikt allmänt förbud för kvinnor till skillnad från män är ett medel eller ett hinder för kvinnorna i deras ofvannämnda väg till utveckling. Mycken hänsyn måste därvid ägnas kvinnornas egen opinion, den opinion bland dem, som sökt lösgöra sig från häfdvunna föreställningars tryck och tänka själfständigt öfver kvinnornas frågor. Må man därför ej för hastigt expediera saken efter gamla formulär utan stanna något i eftertanke, huruvida ej vid sidan af de djupa ledens gemensamma frammarsch mot bättre tider kvinnorörelsen är en stark strömning för sig, som måste med egna vågor gå genom hafvet.

De fyra nordiska folken hafva ännu icke genomfört ensidigt förbud för kvinnors nattarbete inom industrien. Mången anser, att detta är en efterblifvenhet. Men är detta så alldeles säkert? Det fölls en gång ett ord söder ifrån, att ljuset kommer från nordén. Det ordet gällde särskildt kvinnofrågan. År 1901 åstadkommo danska kvinnor från skilda läger, att den då i Danmark väckta frågan bordlades. Samma strid föres nu i Sverige, då saken genom den förevarande kungl. propositionen kommit på dagordningen. I Norge och Finland är diskussionen i full gång bland kvinnorna för att man må vara beredd, när tilläfventyrs afgörandet äfven där en gång kommer. De nordiska kvinnorna äro säkerligen pionärer i förhållande till sina medsysstrar i det öfriga Europa. Den kvinnliga politiska rösträtten har också i Norden haft sina första genombrott.

För att nu öfvergå till själfva saken, är det obestridligt, att regelbundet nattarbete är skadligt och särskildt när det äger rum under de ohälsosamma inflytelser, hvarmed industriellt arbete ofta bedrifves. Det kan då vid första påseendet förefalla som om ett förbud för kvinnors nattarbete i industriella yrken vore en själfklar och riktig sak. Visserligen invändes, att förbudet äfven bör omfatta män. Härtill svarar man till synes också med fullt fog, att allt ej kan vinnas på en gång. Förslaget är i alla fall ett steg i rätt riktning och därför bör man taga det som erbjudes.

Så enkel är dock saken säkerligen icke. Vid närmare eftersinnande upptorna sig en mängd andra synpunkter, som icke kunna förbises.

Man får sålunda till en början väl akta sig för att i sin välmening på något omfattande och obehörigt sätt kränka de myndiga kvinnornas oförgrifliga rätt till arbete. Detta är icke att proklamera någon förkastlig konkurrens med männen. Det är en ele-

mentär rätt, som tillkommer individen såsom sådan. Här får ej finnas någon skillnad mellan man och kvinna, lika litet som en dylik skillnad såsom princip någonsin skulle tillåtas mellan olika kategorier af män. Redan härutinnan verkar förslaget i sitt framträdande brutalt genom att det utan vidare skär hela kvinnosläktet såsom sådant öfver en kam. Man får en viss förnimmelse af, att det sticker fram något så att säga af bockfoten i det gamla omhuldade programmet om allmän och lika politisk rösträtt. När det gällde medborgarrätt voro enligt detta program själfvallet ur räkningen: kvinnor, barn, dårar och brottslingar. Detta program vidhålles som bekant ännu i Sverige.

Vid närmare granskning finner man också, att själfva utgångspunkten eller att kvinnor i gemen mer skadas af nattarbete än männen grundar sig mera på ett antagande än verklig kännedom, huru därmed förhåller sig. Det är ju antagligt att i vissa fall så kan vara förhållandet, i andra åter är det säkerligen icke så. Ja, kanske det äfven gifves fall, där männen mindre än kvinnorna stå ut med nattarbetet. Skall här börjas med ett reformarbete måste det börjas yrkesvis och helst först med de yrken, där missförhållandena äro störst. Visar det sig därvid, att inom något visst yrke nattarbete är alldeles ruinerande för kvinnorna till skillnad från männen, må man då stänga detta yrke för kvinnorna. Men kan nattarbete undvaras eller är nattarbetet i stort sedt skadligt för både män och kvinnor, må man då lösa missförhållandena lika för kvinnor och män. Ett belysande exempel, hur en reform rätteligen bör gå, lämnar textilindustrien i England. Det var särskildt med hänsyn till denna, som i England infördes förbud mot kvinnors nattarbete. Men då i textilindustrien kvinnans arbete ej kan undvaras, ledde detta i tillämpningen ej till att kvinnorna beröfvades sitt arbetsområde utan föranledde i stället att de i industrien anställda männen erhöilo samma förmåner, som man tillämnat kvinnorna.

Emellertid slå vi snart till återtag ifrån denna ståndpunkt samt fatta vår slutliga position i det påståendet, att lagens främsta ändamål är att skydda de blifvande mödrarnas hälsa och krafter, och därmed äfven det kommande och uppväxande släktets hälsa och utveckling. Därför bör lagen till en början omfatta de gifta kvinnorna. Men äfven de ogifta måste vara med, ty äfven de, säga vi, pläga understundom föda barn. Att äldre kvinnor, som ej längre hafva utsikt att blifva mödrar, också införlifvas i våra omsorger, kan för konsekvensens skull ej hjälpas.

Ett sådant sätt att tänka kan åtminstone ej sägas vara påfallande riktigt. Man förbiser till en början det inflytande på släktets hälsa,

som i så hög grad utöfvas jämväl af barnafadrens fysiologi. Det är vidare här något, som man tycker sig känna igen. En insats i den gamla rösträttslösen var, att kvinnornas hufvudsakliga uppgift bestod i att blifva mödrar, och därför behöfde de ej politisk rösträtt. Det faller sig lätt att af samma skäl förklara kvinnosläktet i sin helhet böra besparas arbete utan att man behöfver gifva någon anvisning på hvad det skall försörja sig med. I hvarje fall är detta föga hugnesamt för kvinnorna, innan de blifva mödrar, och ännu mindre för den mängd arbeterskor, som icke blifva det. Kvinnorna eller åtminstone de af dem, som på något sätt drabbas af förbudet, kunna omöjligt vara med på detta under annan förutsättning än att de verkligen erhålla lika god utkomst och bättre vård i stället eller i nödfall försörjas af männen såsom i gamla tider. Därpå inlåter sig emellertid ej undersökningen. Klart är däremot, att mödrarna måste i främsta rummet och under alla förhållanden skyddas. Vår lag har redan en svag ansats därtill, om den ens kan benämnas såsom sådan. Moderskapsförsäkringen, hvarom denna Riksdag aflåtit en skrifvelse, utgör en riktigare och verkningfullare form för moderskapsskyddet.

Med detta är man inne på den föreslagna lagstiftningens verkningar i stort sedt för kvinnorna och detta är naturligtvis hufvudsaken. Enligt förslaget skulle af detsamma för närvarande beröras omkring 2,400 kvinnor, af hvilka de flesta ej användas i fullt nattarbete utan endast i arbete på öfvertid. Det synes vara ett ostridigt förhållande, att dessa kvinnor just genom sitt öfvertidsarbete höra till de bäst aflönade industriarbeterskorna. Hvad vinnes då genom lagen? Säkerligen ingenting annat än att de, man velat gagna, äfventyra i lyckligaste fall att få bibehålla anställningar i yrket med sämre aflöningar. I många fall få de söka sin utkomst bäst de kunna på annat håll, merendels kanske inom den usla hemindustrien, därför att arbetsgifvarne nödgas i stället anställa manliga arbetare för att kunna hafva till hands arbetskraft, som får användas, när öfvertidsarbete erfordras. För de kvinnliga arbetarna i allmänhet stängas för framtiden de mest lönande arbetsområdena. Detta är för kvinnorna en stor förlust äfven därutinnan, att det endast är de bäst situerade arbeterskorna, som få tid och någon penning öfver till att ägna omtanke åt höjandet af tillvaron för sina sämst lottade medsystrar. Männen skola aldrig lägga in sin själ på detta, därom kan man vara öfvertygad. Det är kvinnorna själfva, som skola göra det. Den kungl. propositionen hoppas att de platser, som de till ersättning antagna manliga arbetarna lämnat, i någon mån skola komma de bortstötta arbeterskorna till godo. Då nu manliga arbetare gifvetvis ej an-

taga anställning med utsikt till nattarbete, om de ej därigenom få det bättre, innebär redan detta ett direkt erkännande från Kungl. Maj:ts sida, att lagen verkar till en försämring af det arbetande kvinnosläktets lefnadsvillkor. Det kungliga förslaget åberopar ock, att nattarbete inom vår industri hitintills förekommit endast för ett jämförelsevis ringa antal kvinnor. Ett dröjsmål skulle därför sannolikt endast försvåra öfvergången till de nya förhållandena. Detta är riktigt, då man ämnar gå till väga så, att de anställda komma i sämre ställning än förut. Söker man åter reglera saken på det sättet, att de anställdas ställning i allmänhet förbättras uppstå inga dylika svårigheter genom en ökad tillströmning af kvinnliga arbeterskor.

Man får nu emellertid icke förbise, att hvad som drifver fram den ifrågavarande lagstiftningen trots de förenämnda många betänkligheterna, är icke blott dess erkännande i princip åt behovet af en skyddslagstiftning, utan också åtskilliga högviktiga lifsfrågor, som med makt göra sig gällande.

En sådan realitet är det kvinnliga industriarbetets påtagliga skadliga inverkan på hemmen. Arbetet i fabriker utbildar inga insikter i sådana göromål, af hvilka familjens trefnad och ekonomi äro beroende. Skall därtill arbeterskan såsom hustru fortsätta med fabriksarbetet, kan det ej bli någon ordning med hemlifvet. Det ligger då nära till hands, att vilja se kvinnorna borta från industriellt arbete i allmänhet. Till detta mål blir då förbud för kvinnligt nattarbete ett steg och därför är man med om detsamma. Men man vinner säkerligen ej detta i och för sig eftersträfvansvärda syfte på dylika vägar. Man kan icke hejda utvecklingens ström och de nya hemmen skapas ej genom förbud för arbete. Enda utvägen torde nog vara att leda tidströmningarna, icke tillbaka utan in i nya fåror. Så vidt jag förstår, kan detta ske, bland annat, genom att bereda någorlunda lika lön för ogifta män och kvinnor för samma arbete, och sedan öka lönen vid ingånget giftermål samt låta hustrun uppbära denna högre lön såsom ersättning för sitt arbete i hemmet. Då skulle man också finna en giltig utgångspunkt för att kunna till en början såsom regel förbjuda allt industriellt arbete af gifta kvinnor såväl dag som nattetid.

En annan sak, som här nog mycket spelar in, är fruktan från männens sida för kvinnornas konkurrens på arbetsmarknaden. Man säger visserligen ibland åt kvinnorna, att det ej anstår dem att anlägga en så underordnad synpunkt, som att det här skulle för dem gälla att upptaga en konkurrens med männen. Men anmärkarna besjålas härvid själfva i icke ringa mån af just dessa konkurrensinstinkter. Det

manliga släktet vill icke ogärna förbehålla arbetsfältet för sig själf samt göra skillnad på kön med förglömmande, att män och kvinnor måste vara kamrater. Särskildt framträder detta sätt att se i en ofta uttalad övilja öfver, att kvinnorna vilja intränga på arbetsområden, i hvilka männen genom sina ansträngningar skapat goda aflöningsförmåner. Man kan förstå dessa känslor. Men de kunna icke godtagas såsom uttryck för någon bärande framtidsstanke. Männen se gärna att bland deras led rycka in oorganiserade manliga kamrater. De böra då förstå, att det är en vinst för hela släktet, att allt större skaror af de kvinnliga medborgarna komma upp i bättre villkor. Det går icke an, att man i samhällsarbetet släpper den grundsatsen, att vi genom arbetet för oss själfva äfven skola arbeta för alla.

En farhåga, som äfven framhålles, är att man äfventyrar ett bakslag i arbetareskyddslagstiftningen genom att ej nu antaga det kungl. förslaget. Är en sak i och för sig betänkelig kan man dock med den icke heller gagna det hela. Skyddslagstiftningen går fram på många vägar och frågan om nattarbete för kvinnor är blott en af dem. Frågorna om minderårigas arbete i industriella yrken, om yrkesinspektionens utsträckning särskildt genom inrättande af kvinnliga yrkesinspektörer och om särskilda skyddsanordningar är fortfarande under utredning af yrkesfarekommittén. Denna kommitté skall såsom i kungl. propositionen omnämnas äfven sysselsätta sig med missförhållandena i det s. k. hemarbetet och hemindustrien för annans räkning. Denna riksdag har vidare beslutat en särskild skrifvelse om moderskapsförsäkring. Förbättrad försäkring mot yrkesfara är också under utredning. Den stora frågan om normalarbetsdag i vissa yrken står på dagordningen och är föremål för en riksdagsmotion. Genom flera af dessa åtgärder får man säkerligen ett riktigare och mera praktiskt grepp äfven på frågan om kvinnornas nattarbete än genom det nu framlagda hufvudsakligen teoretiska förslaget. Återstår då frågan om en direkt reglering i erforderliga fall af nattarbetet för både män och kvinnor, hvilket skulle ställa nattarbetsfrågan på sin rätta plats. Man behöfver verkligen icke frukta, att ens frågan om mäns nattarbete skall förhalas genom att förevarande förslag får i sin nuvarande affattning förfalla. Snarare torde den blifva mera aktuell genom att såsom vederbör sammanföras med den kvinnliga nattarbetsfrågan. Det kan ifrågasättas, om de nattarbetande männen själfva komma att ådagalägga något öfverdrifvet intresse för sin nattarbetsfråga, sedan konkurrensen från kvinnorna väl blifvit nedslagen. Betalningen för arbetet kommer alltid att blifva en hufvudsak

och de hygieniska fordringarne bevakas nog ganska verkningsfullt af fackföreningarne.

Det säges slutligen, att Sverige ej bör undandraga sig att deltaga i dylika internationella öfverenskommelser. Vi skulle annars ådraga oss en föga smickrande uppmärksamhet i utlandet. Häremot vill jag åberopa hvad ofvan anmärkts därom, att kvinnofrågans mångahanda spörsmål uppenbarligen icke ännu framförts med samma målmedvetenhet inom Europas öfriga stater som i de nordiska länderna. Det är bättre att vi bemöda oss att komma ifrån vår efterblifvenhet på alla de öfriga obestriddigen riktiga vägarne till en effektiv arbetareskyddslagstiftning än att skynda oss att främst vara med på den enda, om hvilken man kan säga, att den åtminstone är minst sagdt tvifvelsam. För öfrigt äro de förhandlingar, som ledde till den ifrågavarande Bernkonventionen, icke så synnerligen imponerande. En samling män ha sammankommit för att obesedt underskrifva ett gammalt socialpolitiskt axiom utan att ägna någon uppmärksamhet äfven åt en nyare tids tankar i det viktiga ämnet. Ingen enda kvinna har fått deltaga i förhandlingarna, och inga kvinnor rådfrågades. De synpunkter, som från kvinnohåll i denna sak framhållas, kommo öfver hufvud taget icke alls på tal under förhandlingarna. De danska delegerade sägas väl under hand omnämnt för sin svenska kollega det motstånd mot saken, som enligt 1901 års erfarenheter i Danmark vore att vänta från danska kvinnors sida; men i de offentliga förhandlingarna röjde de danska delegerade icke något härom. Icke heller frågans allt intimare samband med hemarbetet och hemindustrien synes kommit till något öfvervägande inom kongressen. Såsom i den kungl. propositionen upplyses hafva från vederbörande i Schweiz, där initiativet till konventionen tagits, icke kunnat ens gifvas besked, huruvida konventionen äfven inbegriper nyssnämnda arbetsområden. I åtskilliga länder har man sedermera beslutit sig för att anse, att så icke varit förhållandet. Den svenska yrkesfarekommittén stannade i en motsatt mening, hvilket åter föranledt Kungl. Maj:t att i sitt förslag uttryckligen uttala, att det icke afser de arbetsområden, där ett ingripande mest behöfves.

Från kvinnligt håll har ifrågasatts, att frågan såsom omtvistad och närmast berörande kvinnorna borde anstå, till dess att de genom politisk rösträtt själfva blifva i tillfälle att bevaka sin talan. Man kan hafva olika meningar om befogenheten af detta kraf. Det förhållandet, att kvinnorna af statsmakterna nyligen åter förvägrats medborgarrätt utgör i hvarje fall en särskild uppfordran att fördomsfritt beakta de syn-

punkter, som framförts från deras sida. Då jag således försökt göra detta och därvid vägt det ena mot det andra, har jag kommit till den öfvertygelsen att Kungl. Maj:ts proposition icke bör i sin nuvarande affattning bifallas. Visserligen är det onekligt, att det principiella syftet i förslaget är riktigt och måste fasthållas. Men man bör säkerligen gå fram andra vägar. På åtskilliga af dessa äro vi såsom ofvan framhållits redan inne. Återstår således den väg, som närmast an knyter sig till förslaget och som återfinnes i min motion, hvilken afser utredning om nattarbete för både män och kvinnor samt omfattar icke blott industriella utan äfven därmed besläktade arbetsområden, däribland särskildt det af den större industrien beroende hemarbetet och hemindustrien.

Det hemställes följaktligen:

att Riksdagen — med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition icke kan i sin nuvarande affattning bifallas — måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utreda, i hvad mån inom industriella och därmed besläktade arbetsområden män och kvinnor sysselsättas med nattarbete på ett för hälsan skadligt sätt samt därefter vidtaga de åtgärder, som kunna vara ägnade att afhjälpa berörda missförhållande under behörigt skyddande tillika af de arbetandes utkomst-möjligheter.»

Det skulle här antecknas, att herrar *Rudebeck*, *Lilliesköld*, *Fahlén* och *Åkerlund* icke inom utskottet deltagit i den slutliga behandlingen af detta ärende.